

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Laihonen, Petteri

Title: Csíkszentdomokosi nyelvi tájkép

Year: 2013

Version:

Please cite the original version:

Laihonen, P. (2013). Csíkszentdomokosi nyelvi tájkép. Székelyföld, 17(7), 157-177.
<http://www.hargitakiado.ro/>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Petteri Laihonon

CSÍKSZENTDOMOKOSI NYELVI TÁJKÉP¹

A nyelvi tájkép fogalom a legújabb szociolingvisztikai kutatások gyümölcse. Eredetileg a nyelvi tájkép körébe egy adott terület, régió vagy városi agglomeráció „hivatalos útjelző táblái, a reklámtáblái, utcanevei, helynevei, kereskedelmi egységek feliratai és kormányzati épületek hivatalos táblái” (Landry és Bourhis 1997: 25) tartoztak. Ma már az egész vizuális nyelvhasználat a kutatók érdeklődési köréhez tartozik, így érdekes lehet pl. a névjegykártyák nyelve vagy a különféle nemzeti, vallási stb. szimbólumok használata, amelyek szöveg nélkül is bizonyos (nyelvű) üzeneteket közvetítenek. Radnóti híres verse így kezdődik: „Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent”. Radnóti versében a sokak által osztott élettörténetek, emlékek teszik otthonossá a lakott tájat. Ehhez hasonlóan a térben megjelenő szövegek, szimbólumok is adhatnak „hely” jelleget egy térnek, vagyis a szövegeken keresztül is jelentést kaphat az épített környezet.

Már az első kutatások két alapfunkciót tulajdonítottak a feliratoknak: a *kommunikatív* és a *szimbolikus* jelentést. A kommunikatív funkció sokáig fontosabb lehetett a szimbolikusnál. Azon a nyelven írták a közlendő információkat a táblák készítői, amely(ek)en tudtak, illetve amelyekről feltételezték, hogy értenek az olvasók. Érthetően ez a nyelv sokáig a latin volt, de a magyar nyelvű írásbeliség is igen korán kezdődött, jóval korábban, mint pl. a finn vagy akár a svéd nyelv. A székelynek tekintett rovásírásról is már a középkorból fennmaradtak nyelvi tájkép emlékek székelyföldi templomokban. A magyar rovásírás a székely identitástudatban jellegzetesen székely, noha ennek csak annyi alapja van, hogy emlékei elsősorban ebben az archaikus nagy-tájban maradtak fenn.

1 A kutatás a Finn Akadémia 137718-as számú ösztöndíj támogatásával készült. Köszönöm a csíkszentdomokosi és aldobolyi adatközlők, közreműködők segítségét, nélkülük a kutatás nem valósulhatott volna meg. Hálásan köszönöm még Lázár Csillának, Péntek Jánosnak, Szabó Tamás Péternek és Tódor Erikának a tanulmányhoz fűzött értékes megjegyzéseiket.

Az európai nemzeti romantika és a nemzetállam eszméje merőben megváltoztatta a nyelvi tájképhez való viszonyt a 19. század vége felé, amikor a szimbolikus funkció minden korábbinál nagyobb szerephez jutott. Akkortól kezdve fokozatosan terjedt el Európában, hogy a mindenkori uralkodó államnemzet nyelvét tükrözték a hivatalos jellegű, a kereskedelmi, de még a civil és valamelyest még az egyházi szférában megjelenő feliratok is. Ahogy az európai nemzetállamok elnyerték függetlenségüket, az egyik első jellegzetes rítus a többi nyelvnek a nyilvános térből való eltávolítása volt, pl. az utcanevek letépésével vagy átfestésével (ez így történt pl. az orosz nyelvvel Finnországban). A birodalmak – mint például a Monarchia vagy a Szovjetunió – a nemzetállamoknál valamelyest elnézőebbek voltak a többnyelvűséggel kapcsolatban. Ez megfigyelhető pl. a bankjegyek esetében: a Monarchia utódállamai közül például nincs egy sem Jugoszlávián kívül, amely többnyelvű bankjegyet bocsájtott volna ki a második világháború után.

Ahogy megjelentek nyelvi tájkép elemek kisebbségi nyelveken is, a hatalmi helyzetüknél gyengébbek nyelvét avval kezdték megjelölni, hogy periferiálisként mutatják be, például kisebb mérettel, más színnel, jobbra vagy az államnyelvi felirat alatt jelenítik meg. Általában csak a magánjellegű feliratok esetében tűrik azt, hogy autonóm módon, vagyis csak kisebbségi nyelven jelenjen meg a szöveg.

A fentieket figyelembe véve különösen érdekes, hogy milyen a kisebbségi tannyelvű iskolák nyelvi tájképe: általában ugyanis ez mutatja, mennyire autonóm egy adott kisebbség az írott nyelvhasználatot tekintve. Romániában például az a gyakorlat, hogy egy iskola lehet magyar tannyelvű, de az írásos adminisztrációt többnyire csak románul vezetheti.

A nemzetállami eszme 1990-ben új erőre kapott Európában. Ekkor az újonnan kialakult vagy felszabadult államok követni akarták a nyugat-európai országokat a nyelviileg is központosított és egységesített államok építésében. Ennek köszönhetően a nyelvi tájkép agyonszabályozott területté vált, és azóta már a Kárpát-medence minden országában bekövetkezett a nyelvi tájkép szigorú nyelvtörvények általi szabályozása. Ugyanakkor a globalizáció is elterjedt ugyanebben a térségben. Ez hozta létre a nemzeti ébredés és a globalizáció együttesének különös világát, ahol úgymond a nemzeti ébredés közben igyekeznek nyugat

felé nyitni pl. az angol nyelv használatával, miközben néha sem a feliratot állító, sem az olvasó nem érti a feliratot. A szimbolikus használat tehát néhol már egyeduralkodóvá vált.

A kisebbségek esetében a nyelvi tájkép vizsgálata erősíti a lakosság nyelvi tudatosságát, és a témával való foglalkozás jellegzetesen bátorítja a kisebbségi nyelvek vizuális használatát, ami tovább segítheti az adott nyelv szóbeli használatát is (Gorter és mtsai. 2012). A kisebbségek esetében arra is oda kell figyelni, hogy mennyire élnek vizuális nyelvhasználati jogokkal, illetve milyen törekvések vannak a nyelvi tájkép megváltoztatására. Itt nemcsak a helyi politikai vezetőkre vagy vállalkozókra kell gondolni, hanem akár egyszerű emberekre is, akik táblát állítanak saját portájukon.

Eddig a magyar szociolingvisták sem foglalkoztak módszeresen a nyelvi tájképpel, habár különféle megfigyeléseket és részterületeket (pl. nyelvi kölcsönhatások, nyelvi kontextus és nyelvi jogok területén) érintettek már erdélyi összefüggésben, többek között Péntek János, Szilágyi N. Sándor, Benő Attila és Horváth István jeles kolozsvári kutatók. A kérdés ugyanakkor egyre fokozottabban tűnik fel a nemzetközi szakirodalomban. Az egyik jelenkori vezető nyelvész szerint „A szociolingvisták ma már nemcsak jegyzetfüzettel és diktafonnal járnak a világot, digitális fényképezőgép is van náluk, amivel pillanatképeket rögzítenek arról, ami időközben ’nyelvi tájképként’ vált ismeretessé.” (Blommaert 2012: 5).

A jelen írás célja az említett nemzetközi és magyar előzményekből kiindulva leírni egy székelyföldi település, Csíkszentdomokos nyelvi tájképét. A nyelvi tájkép az írásbeli nyelvhasználat kiemelt színtere. Ennek jelentőségét felismerve célozom Csíkszentdomokost mint merőben (97%-ban) magyar többségű települést egy vegyes etnikumú és vallású székelyföldi (Aldoboly²) és egy hasonlóan magyar többségű kárpátaljai és csallóközi (l. Laihonen 2012) településsel (helyenként egy-egy kétnyelvűvel is) összevetni. Írásom része egy nagyobb kutatásnak, melynek célja a Magyarországon kívüli magyar többségű régiók nyelvi helyzetének és az ehhez kapcsolódó vélekedéseknek a vizsgálata és összehasonlítása. A magyar kisebbségek különlegesek abban a tekintetben, hogy több állam bizonyos régióiban helyi többséget alkotnak,

2 Aldobollyal B. Kovács András műve (2000) alapján lehet megismerkedni.

így nagyban hozzájárulnak az európai nyelvi és kulturális diverzitáshoz. Minden adott településen, így Csíkszentdomokoson is, két hetet töltöttem és körülbelül 15-20 interjút és számos fényképet készítettem, illetve különféle adatokat gyűjtöttem. Az általános kutatási kérdésem az volt, hogy milyen a nyelvi helyzet egy adott településen, és az emberek hogyan vélekednek róla.

Csíkszentdomokos Felcsík legnagyobb, kb. 6000 lakosú települése, mély történeti gyökerekkel.³ Csíkszereda és Gyergyószentmiklós vonzáskörzetéhez tartozó település. Csíkszentdomokos sok mindenben önellátó, sok üzlet, bank és működő piac található benne, főleg munka céljából járnak más településekre a domokosiak. Csíkszentdomokostól 13 km-re található Balanbánya városa, ahova a férfiak többsége járt dolgozni a Ceaușescu-rendszerben jól fizetett, de nehéz és veszélyes bányamunkára. Akik az egészségi kockázat ellenére életben maradtak, viszonylag magas nyugdíjat kapnak, és amellet gazdálkodnak, kisebb munkákat vállalnak. Habár jelenleg a fiatalok nehezen találnak munkát, a településen nincs nosztalgia a Ceaușescu-rendszer munkahelyei iránt, ahogy ezt Aldobolyban tapasztalhattam (az ottani lakosok a brassói gyárakban dolgoztak). Viszonylag sok kisvállalkozás található Csíkszentdomokoson, emellett az építőipar, az iskola és a turizmus ad munkát a domokosiaknak.

A csíkszentdomokosiak erős helyi kötődéssel rendelkeznek. A jelenlegi családok közül sokan Csíkszentdomokosra vezethetik vissza az őseiket (l. Balázs 1999). Amikor a helybeliek visszakapták a földet, kevesen adták el a birtokot: habár nem mindenki műveli a földjét, ragaszkodnak hozzá. Amióta adott a lehetőség, a legtöbb domokosi járt már Magyarországon dolgozni, kevesen mentek tovább. Sokan inkább ideiglenes céllal dolgoztak ott, de vannak, akik ott is maradtak, és már csak a családi ünnepekre, temetésekre járnak Domokosra. A domokosiak katolikusok. A településen van ugyan görög katolikus templomból lett ortodox templom is (román zászlóval a toronyban), de oda csak a településen kívüliek járnak egyszer évente. Márton Áron püspök a falu szülőtte, és ez látszik is a domokosi tájképben köztéri szobrok, emléktáblák és a Márton Áron Múzeumhoz (l. [---

3 Csíkszentdomokos történetét a Balázs Lajos szerkesztésében megjelent monográfiából \(1999\) lehet alaposan megismerni.](http://www.martonaron-</p></div><div data-bbox=)

muzeum.ro) irányító táblák formájában. Az általános iskola is Márton Áron nevét viseli, és névadója kultuszát szobrok és táblák formájában is fenntartja.

A csíkszentdomokosiak 97%-os többsége vallotta magát magyarnak a 2011-es népszámláláson. Körülbelül a lakosság 2%-a vallotta magát romának, ők szintén magyar anyanyelvűek. A romák nagyjából három csoportot alkotnak. Vannak, akik magyarokkal együtt élnek, vannak az úgynevezett „házi cigányok”, akik kis házakban laknak a falu egy elkülönített részén, illetve a faluban, és vannak, akik táborszerű körülmények között élnek a vasútsínek mellett. Az utcákon gyakran csak a harmadik csoporttal lehet találkozni, főleg ők járnak koldulni a faluba. Román szót a faluban a rendőrségen lehet hallani, illetve a piacon is lehet román nyelvű emberekkel találkozni, akik a Székelyföldön nehezen termő zöldséget hozzák délről és Moldvából.

Magyarországon kívül Székelyföldön is lehet egynyelvű magyarokkal találkozni, de az állam nyelvét mégis mindenki beszéli vagy érti valamilyen fokon. Habár a településen ritkán lehet hallani román beszédet, az iskolában mindenki tanul románul. A hivatali írásos és a rendőrségen a szóbeli ügyintézés is románul történik, de a domokosiak nem számoltak be arról, hogy ez számukra nehézséget jelentene. A munkában is sokan használják a románt, a középkorú férfiakat lehet gyakran hallani, hogy románul telefonálnak. A piacon az idősebbek magyarul érintkeznek a román árusokkal (ők románul válaszolnak), a középkorúak románul. Román nyelvű barátokról kevesen tettek említést. A helybeli románok (pl. a rendőr, román házastársak) többnyire próbálnak integrálódni a helyi társadalomhoz, és a gyerekeket magyar iskolába, katolikus templomba járatják.

A településen magyarul oktató autósiskola működik. A terepmunka idején főleg 18 éves fiatalok tanultak itt, de volt köztük egy fiatal anyuka is, aki azt mondta, hogy azért tanul csak most vezetni, mert a vizsgákat most már magyarul lehet letenni. Aldobolyban fordított volt a helyzet, habár a közeli Illyefalván vagy Sepsiszentgyörgyön már lehet hajtásit szerezni magyarul is, az ottani magyarok szerint azonban jóval nehezebb magyarul letenni a vizsgát, és inkább a románt választják. Csíkszentdomokoson a fiatalabb korosztályt nem lehetett hallani románul beszélni, és egyöntetűen az állították, hogy

a román a legnehezebb tantárgy az iskolában. A fiatalok mobiltelefonján angol nyelvű zene szólt, ahogy az utcán sétálgattak, és a számítógépen is a magyaron kívül talán többet használgják az angolt, mint a román.

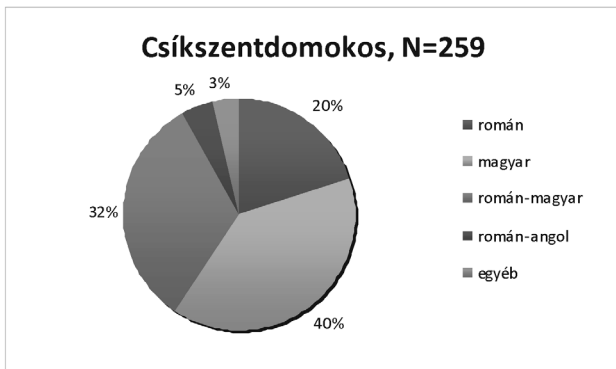
CSÍKSZENTDOMOKOSI NYELVI TÁJKÉP SZÁMOKBAN

Csíkszentdomokoson először 2011 márciusában jártam, és akkor még az a benyomás maradt bennem, hogy kevés a magyar felirat, ahhoz képest, hogy gyakorlatilag színmagyar településről van szó.

Statisztikai elemzés segítségével megbízhatóbb általános képet alkotunk a falvak nyilvános térben elhelyezett feliratairól, tehát arról, hogy milyen nyelvek láthatóak a településen, milyen arányban és milyen nyelvhasználati színtereken (a módszerhez l. Laihonon 2012). A vizsgálat alapja egy körülbelül háromszáz fényképet számláló adatbázis, amelynek célja az adott települések vizuális nyelvhasználatának minél teljesebb feltérképezése. A fényképeket 2012 júliusában készítettem.

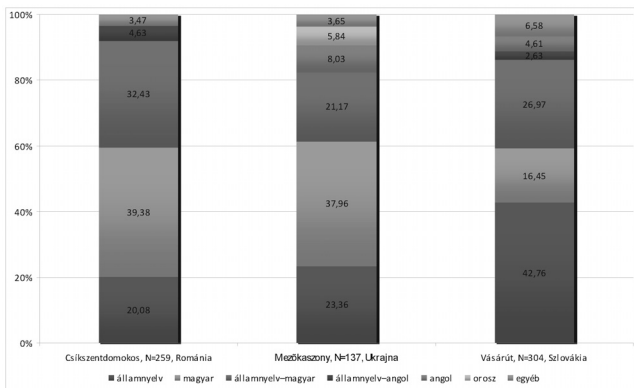
A nyelvi tájkép kutatása sokáig jellegzetesen kvantitatív vállalkozás volt, és mint ilyen, kétségkívül alkalmas volt a fent említett kérdések megválaszolására. Az adott település vizuális nyelvhasználatának értelmezéséhez azonban etnográfiai kutatásra és kvalitatív elemzésre is szükség van, ahogy az jelen kutatásomban is történik.

A nyelvi tájkép statisztikai vizsgálata összehasonlítható a népszámlálások eredményeivel, mindkettő hasonlóan általános képet nyújthat az adott közösség nyelvi helyzetéről (Cenoz–Gorter 2006: 67–68). Csíkszentdomokos esetében a lakosság 99%-a magyar anyanyelvű. A román nyelvtudásról, illetve a kétnyelvűség fokáról hallgatnak a népszámlálási statisztikák, de valamilyen szinten feltehetőleg általános a románnyelv-tudás a középkorosztályban, és az egyéb nyelvek közül – leginkább a fiatalok körében – az angolnyelv-tudás. A következő grafikon a feliratokon található általános nyelvi megoszlást mutatja:

1. ábra. Nyelvek megoszlása a nyilvános feliratokon (2012. július)

Az ábrából kitűnik, hogy a nyelvek státusa közötti különbség tükröződik a nyelvi tájkép általános számaiban. Vagyis az anyanyelvi adatokhoz és a beszélt nyelvhasználat arányaihoz képest kevesebb magyar felirattal találkozhatunk. A 20% egynyelvű román felirat azt mutatja, hogy nem egy autonóm kisebbségről van szó, hanem a hatalmon levők nyelve ott is erősen jelen van, ahol a mindennapi szóbeli kommunikációban alig használják azt. Csíkszentdomokos azonban mégis viszonylag magyardomináns település a nyelvi tájképet tekintve, ha összehasonlítjuk a kutatásomban szereplő, hasonló szlovákiai és kárpátaljai településekkel:

2. ábra. Nyelvek megoszlása a nyilvános feliratokon három 90% fölötti magyar többségű településen

Néhány helyi jellegzetességtől eltekintve, a kárpátaljai település vizuális nyelv választása nem tér el számottevően a csíkszentdomokosietől, viszont a szlovákiai helyzetre jellemzően ott a magyar nyelv egy olyan településen is kevesebb helyet kap a vizuális térben, ahol a lakosság 92%-a magyar anyanyelvűnek vallja magát (a részletekre l. Laihonon 2012). Aldoboly, a kétnyelvű székelyföldi település a csallóközi Vásárúthoz hasonló nyelvi tájképet mutat: ott számszerűleg a román a domináns nyelv, de a magyar nyelv is közel hasonló mértékben jelenik meg. Érdekes még, hogy Csíkszentdomokoson viszonylag sok kétnyelvű felirattal találkozhatunk, ugyanakkor a magyaron és a románon kívül ritkán jelenik meg más nyelv a nyelvi tájképben.

A CSÍKSZENTDOMOKOSI NYELVI TÁJKÉP KATEGÓRIAI

Az eddig kialakított képet az átfogóbb értelmezés érdekében mindenképpen tovább kell finomítani. A következőkben a nyelvi tájkép alkategóriáit vizsgálom abból a szempontból, hogy milyen területeken jelennek meg az egynyelvű vagy kétnyelvű feliratok, illetve hol használják a magyar és a román mellett megjelenő egyéb nyelveket.

1. táblázat. Nyelvi megoszlás a nyilvános feliratok különböző kategóriáiban. 10% fölötti előfordulások.

<i>Kategória (a teljes minta %-a)</i>	<i>Csíkszentdomokos (n = 259)</i>
állami (7)	román, román-magyar, román-angol
önkormányzati (12)	magyar, román-magyar
kereskedelmi (53)	román-magyar, magyar, román
egyházi (5)	magyar
magánemberek (12)	magyar, román-magyar
civil szervezetek (3)	magyar

A kategóriák segítségével könnyebben lehet közös magyarázatot, rendezőelvet találni az első látásra kaotikus nyelvi tájképre. A legtöbb kategóriában magyar dominanciával találkozunk. Az önkormányzati szférában ez meglepő, mivel a többi megvizsgált településsel összehasonlítva – Aldobolyt is beleértve – nagyon ritkán találkozunk egynyelvű feliratokkal. Ahol Csíkszentdomokoson kétnyelvű táblák vannak, ott többnyire az feltételezhető, hogy vagy a településen előforduló románok

(pl. turisták, átutazók) számára készültek, vagy valamiféle megfelelési kényszerből (mivel a településen nemigen vannak egynyelvű románok). Ahogy talán elvárható, az egynyelvű román vizuális nyelvhasználat döntő része a településen kívüli megrendelőkre, táblát állítókra mutat: egyrészt szimbolikusan jelzik, hogy melyik nyelvet preferálja az államhatalom, másrészt a gyakorlatban ráerőltetik az államnyelv használatát az államban élő kisebbségekre.

Csíkszentdomokos nyelvi tájképét nyelvválasztás szempontjából érdemes a település belső és külső része szerint felosztani (az utóbbinál különösen a Csíkszereda–Gyergyószentmiklós út melletti területre gondolok). A két terület élesen különbözik egymástól: a belső rész nyelvi tájképét erős magyar nyelvűség jellemzi, a külső részt pedig erős román nyelvűség. A belső részen található a közösségi egynyelvű magyar táblák, a külső részen pedig az önkormányzati feliratok kétnyelvűek, a többi azonban gyakran román egynyelvű. A kereskedelmi egységek (pl. benzinkút, bank) is többnyire csak románul hirdetnek azon a részen. Az egyik alapmagyarázat az lehet, hogy az említett út országútnak minősül és a terület ellenőrzése az Országos Útügyhöz tartozik, amely követeli a román nyelvű feliratozást.⁴ Érdekes, hogy a hat megvizsgált település közül csak Csíkszentdomokoson talákoztam ennyire nagy településen belüli nyelvválasztásbeli különbséggel.

KÉTNyelvű táblák Csíkszentdomokos nyelvi tájképében

Egyes táblákat és feliratokat megvizsgálva meg lehet állapítani, hogy melyik a preferált nyelv a csíkszentdomokosi kétnyelvű táblát állítók körében. Scollon és Scollon (2003) alapján a preferált nyelvű szöveg van elől vagy felül, a periferikus nyelven írt pedig jobbra vagy alatta – ez utóbbit néha kisebb mérettel írják. A kétnyelvű feliratok eltérő tartalma jelezheti a preferáltságot. Törvények gyakran előírják, hogy az államnyelv preferált elhelyezésű és tartalmú (részletesebb) legyen.⁵ Szlovákiában (l. Laihonen 2012) többnyire az államnyelv szerepel preferált helyzetben, Csíkszentdomokoson pedig minél „hivatalosabb”

4 Lázár Csilla szívélyes közlése.

5 Románia esetében nem találtam utalásokat arra, hogy a nyelvek sorrendjét a nyilvános és hivatalos feliratok esetében törvényben szabályozzák. A romániai nyelvtörvényekről magyarul a www.nyelvijogok.ro címen lehet tájékozódni.

egy felirat, annál nagyobb a valószínűsége, hogy így van. Például az egyik, a településen kívülre mutató tábla esetében:

1. fénykép. Harghita megye által állított kétnyelvű panaszláda a csíkszentdomokosi községházán

Ebben az esetben a településen kívüli szerv a kétnyelvű felirattal határozottan jelzi, hogy az adott ládába magyarul is le lehet adni a panaszokat. Egy ilyen, a településen kívülre mutató, ráadásul EU-s szimbólumokkal ellátott postaládát Szlovákiában nehéz lenne elképzelni: ott alapelveként minden kommunikációval kapcsolatos felirat is csak szlovákul jelenik meg. A román nyelvhasználat ebben a kétnyelvű ládában talán a „hivatalos” jelleget hangsúlyozza, amit tovább fokoz az, hogy a román nyelv van preferált helyzetben. Hasonló nyelvhasználattal találkozunk a vasútállomáson (ez szintén olyan terület, ahol egyáltalán nem jelenik meg a magyar nyelv Szlovákiában) és a legnagyobb, út mentén elhelyezett kétnyelvű táblákon.

Csíkszentdomokoson majdnem minden kategóriában, ahol vannak kétnyelvű táblák, egyenletesen oszlik meg a magyar és a román szerepe. A hosszabb szövegek, illetve egyéb komplex, preferenciát mutató eszközök többnyire magyarul fordulnak elő. Erre jó példát szolgáltatnak az erdélyi városokban sok vitát generáló, nagy szimbolikus jelentőségű utcanévtáblák:

2. fénykép. Csíkszentdomokosi utcanévtábla

A román *Strada* van ugyan felül és balra, illetve a számot a román *Nr.* rövidítés jelzi, de maga az utcanév csak magyarul olvasható. Ilyen utcanévtáblákkal a hat falu közül csak Csíkszentdomokoson találkozhatunk. A kétnyelvű kereskedelmi feliratok között sem ritka, hogy a magyar nyelv van elől:

3. fénykép: Kereskedelmi tábla

A megvizsgált táblán a magyar szerepel mindig preferált helyzetben, vagyis balra vagy a román kifejezés fölött. Érdekes, hogy a magánemberek kétnyelvű tábláin („A kutya harap” stb.) csak a hétből egy esetben szerepel a magyar szöveg preferált helyzetben, vagyis a vállalkozók – és néhány esetben a helyi vezetők – a magánemberekhez képest fontosabbnak tartják megjelölni, hogy a magyar a helyi közösség elsődleges nyelve. Általában véve a magánemberek kétnyelvű táblái mindenütt ritkák, mégis Csíkszentdomokoson van belőlük viszonylag a legtöbb.

A kereskedelmi táblákon sok információ szerepelhet. Szimbolikusan talán legnagyobb jelentőséggel az üzletnév bír. Ha kétnyelvű a tábla, akkor a név valamelyik nyelv irányába billentheti a hangsúlyt, de lehet a név harmadik nyelvű is, többek között azért, hogy elkerülhető legyen a hangsúlyeltolódás. Kétnyelvű táblákon szereplő magyar nyelvű üzletnévre egyébként több példa is van: *Magnólia* (patika), *Társak boltja* (hentes), *Havasi gyopár*, *Kárpátia* (panzió), *Sarki ABC*, *Bálint* (élelmiszerüzlet), *Ádám Éva* (ruhaüzlet) stb. Az üzletnevekhez kötődően a cégtípust jelző rövidítések többnyire román nyelvűek (*SC*, *SRL* stb.), de előfordul a magyar *kft.* is, pl. *BADOMI KFT.* (barkácstelep).

Ritka, hogy az üzletnevek erősen román jellegűek lennének, inkább általánosan ismert indoeurópai nyelvekből átvett vagy kitalált kifejezésekre építenek: *CariShop* (használsruha-kereskedés), *Biartex* (szövedő), *In-com EURO* (vegyesbolt), *Bifarm* (patika).

Ezekben az esetekben az üzletnév univerzálisabb, magyarok és románok számára talán egyaránt érthető/nem érthető, nem helyi jellegű identitást szimbolizál, míg a helyi identitás kifejezésére a magyar nyelvű üzletnevek szolgálnak, román nyelvűekkel nem találkozhatunk. Szlovákiában a magyar nyelvű üzletnevek már igen ritkák.

Végül a kétnyelvű táblák között vannak olyanok is, amelyek mind a két nyelv ismeretét feltételezik.

4. fénykép. Kétnyelvű szöveg, amely mind a két nyelv ismeretét feltételezi

Itt a *SCOALA DE SOFERI* (autósiskola) szöveg nem szerepel magyarul, a többi szöveg viszont csak magyarul van. A hosszabb magyar szöveg és az oktató neve is arra utalhat, hogy az oktatás és a vizsgáztatás is magyarul történhet, habár erre nem tér ki konkrétan a szöveg. Ez a hirdetés is arra enged következtetni, hogy bizonyos fokú kétnyelvűség általánosan elterjedt a domokosiaiak körében. Ilyen feliratok egyébként általában mindenütt ritkának mondhatók.

EGYNYELVŰ TÁBLÁK CSÍKSZENTDOMOKOS NYELVI TÁJKÉPÉBEN

A román egynyelvű táblák többsége nem helyi jellegű és jellegzetesen a legnagyobb út melletti területen található. Útjelző táblák például csak románul vannak, mivel egy településen kívüli szerv állítja őket, és a helyi vezetők szerint a helyieknek nincs semmi befolyása ezekre a szervekre.

5. fénykép. Román egynyelvű útjelző táblák

Az útjelző táblák esetében Székelyföldön gyakran lehet látni kétnyelvű táblákat is, de ezek talán leginkább a városokból kivezető utak mellett helyezkednek el. Szlovákiában ilyen táblák egyáltalán nincsenek két nyelven, Kárpátalján pedig előfordulhatnak ugyan, de ott sem gyakori, hogy magyar felirat is szerepelne rajtuk.

A kereskedelemben a benzinkút, a bankok, a gázkereskedők, a nagyobb (országos vagy nemzetközi) cégek állítanak román egynyelvű táblákat. Például a *gázpalackot* soha nem írják ki magyarul, így a mindennapi beszédben is inkább a *butelia* szóátvételt használják, habár ezek az átvételek jóval ritkábbak a domokosiak beszédében, mint pl. az aldobolyiakéban. A piacon érdekes párhuzamos egynyelvűséggel találkozunk: a román árusok románul címkézik a terméküket, a magyar árusok magyarul. Hasonló párhuzamos egynyelvűség látható a következő reklámok esetében:

6. fénykép. Párhuzamos egynyelvűség: Fanta és Csiki Áfonya

Itt a nemzetközi termék és a helyi termék nyelvválasztása hangsúlyozza a helyi és a nemzetközi kötődések különbségét. Általában a helyi termékeket (pl. *Góbé* termékek) kétnyelvűen hirdetik – igaz, a román nyelvű szöveg többnyire periferiális elemként szerepel. Szlovákiában és Kárpátalján nem találok ilyen helyi, magyar nyelven (is) hirdetett helyi kereskedelmi termékekkel. A régebbi és szélesebb körben terjesztett székelyföldi termékek (pl. *Ciuc* sör) közül néhányat nem hirdetnek magyarul. A magánemberek felirataik között összesen kettőt találtam, amely egynyelvű román volt, az egyik egy harapós kutyára vonatkozó figyelmeztetés, a másik egy parkolást tiltó tábla.

A viszonylag nagyszámú egynyelvű magyar táblák között van majdnem az összes magán és egyházi vagy vallásos felirat. A településen például elég sok kereszt található.

7. fénykép. Egynyelvű magyar felirat kereszten

Mivel Székelyföldön többek között a vallás különbözteti meg a magyarokat és a románokat, az inkább információs – és kevésbé szimbolikus – jelentéssel bíró feliratok (férfi-női WC. stb.) is csak magyarul található meg. Szlovákiában ezzel szemben az ilyen „funkcionális” feliratok a magyar katolikus közösségek esetében is csak szlovákul szerepelnek (de a szimbolikus jelentésűek többnyire csak magyarul).

A kereskedelmi feliratok között minél inkább helyi jellegű a bolt/árus, annál kevésbé van jelen a román vagy az angol. Habár a saját kezűleg készített táblák többsége magyar nyelvű, elég sok géppel gyártott tábla is egynyelvű magyar. Van köztük néhány neonfényes is:

8. fénykép. Neonfényes tábla egynyelvű magyar szöveggel

Érdeemes megfigyelní, hogy a *Nefelejcs* virágüzlet tábláján olyan elemek is magyarul vannak, amelyek pl. Szlovákia esetében ritkán fordulnak elő magyarul: a cégtípus (*K.F.T.*) és a magyar helynév (*Csíkszentdomokos*). Virágüzleteknek, ajándékboltoknak és használtruha-üzleteknek vannak jellegzetesen egynyelvű magyar feliratai.

Az önkormányzati vagy közösségi szférában is találhatunk viszonylag sok egynyelvű magyar feliratot. A hivatalos jellegű feliratok általában románul (is) vannak, de találtam egy, csak magyar nyelven tájékoztató feliratot:

9. fénykép. Egynyelvű hivatalos jellegű magyar felirat

Itt a felirat ideiglenes jellege – egy másik ajtóhoz irányít – talán magyarázza, hogy a különféle központi ellenőrök stb. számára miért nem írták ki románul is a kifejezést. Emellett természetesen leginkább a szimbolikus jelentőséggel bíró feliratok jelennek meg magyarul. Például a községintézmények (iskola, községháza, művelődési ház) homlokzati, „dekoratív” feliratait csak magyarul láthatók.

10. fénykép. Egynyelvű „dekoratív” önkormányzati felirat

Ehhez hasonló egynyelvű magyar homlokzati feliratok nem voltak a többi megvizsgált faluban. Végül, de nem utolsósorban érdemes megemlíteni a legerősebben a helyi identitáshoz kapcsolódó feliratokat. Ezek szobrokon vagy a településre jellemző faragott fakapukon, oszlopokon jelennek meg.

11. fénykép. Faragott faoszlop, rajta: „Állította Csíkszentdomokos községe az Úr 2011-ik esztendejében a Család éve tiszteletére”

Az odalátogató vendég szemében a sok kapu és fafaragás ad a falu tájképének székely jelleget. A településtábla kivételével, ahol a román nyelv periferikus nyelvként van jelen, ezeken mind egynyelvű magyar feliratokkal találkozhatunk. Érdekes, hogy a kárpátaljai Visk községben találkoztam hasonló fafaragásokkal és azokhoz kapcsolódó nyelvhasználattal, Aldobolyban pedig kétnyelvű feliratok is láthatók faragott kapukon.

KÖVETKEZTETÉSEK

A megvizsgált hat falu közül Csíkszentdomokos nyelvi tájképe mutatja a legnagyobb magyar dominanciát. Gyakran a kisebbségi nyelv autonóm használatával találkozhatunk, vagyis mind a táblát állító/megrendelő, mind az elképzelt olvasó magyar, ennek megfelelően magyarul zajlik a vizuális kommunikáció (vö. Barni – Bagna 2010). Az autonóm magyar nyelvhasználatnak elsődleges területe a szimbolikus nyelvi tájkép, de találkozhatunk vele olyan kommunikatív helyzetekben is, mint például egy *Tolni* felirat, egy amúgy kétnyelvű feliratozású turisztikai létesítmény ajtaján.

A kétnyelvű feliratok esetében vagy a román átutazók, turisták számára készítették/rendelték a helybeliek a kétnyelvű táblákat, vagy abból a feltevésből, hogy a törvények erre kötelezik őket. A román nyelv a csíkszentdomokosi tájképben leginkább kommunikatív célokat szolgál, habár a helynévtáblák a település külső részein szimbolikusan azt jelzik, hogy a román nyelv az országosan/megyei összefüggésben preferált nyelv. Az egynyelvű román táblákat gyakran nem a helyiek rendelték. Ezek jelenléte mutatja azt, hogy Romániában (is) az a gondolkodás uralkodik, hogy akár egy 99%-ban magyar nyelvű település is kötelezhető arra – vagy ritka esetekben saját maga hajlik arra bizonyos helyzetekben –, hogy az államnyelvet használja.

Az interjúk alapján a csíkszentdomokosiak nem szentelnek nagy figyelmet a feliratok nyelvválasztásának. Legtöbbjük természetesnek tartja a jelenlegi helyzetet, és a nyelvi tájkép – Szlovákiával ellentétben – nem igazán jelenik meg témaként, sőt, a román egynyelvű feliratokat sem ellenzik. Inkább a „dekoratív” önkormányzati egynyelvű magyar feliratokra néztek néhányan gyanakvóan, mondván, hogy „ezekből még baj lehet”.

A későbbiekben bővebben ki lehet térni még néhány kérdésre, például arra, hogy a két nyelv hogyan találkozik a feliratokban. A csíkszentdomokosi magyar nyelvi tájképbe például átkerült a *program* szó románból kölcsönzött „nyitva tartás” jelentése, illetve az *óraarend* is hasonlóan bővült. Kevés nyelvjárási szóval találkozhatunk viszont a nyelvi tájképen. Székelyföldi és kárpátaljai falvakban például a kutya egyaránt *hamis* a mindennapi beszédben. Ez a szó a székelyek nyelvi

tájképébe nem került be, míg Kárpátalján a táblákon is csak a *hamis* használatos.

IRODALOM

BALÁZS Lajos (szerk.)

1999 *Csíkszentdomokos. Monográfia*. Csíkszereda, Hargita Kiadóhivatal.

BARNI, Monica – BAGNA, Carla

2010 Linguistic Landscape and Language Vitality. In Elena Shohamy et al. (eds.): *Linguistic Landscape in the City*. Bristol, Multilingual Matters, 3–18.

BLOMMAERT, Jan

2012 *Chronicles of complexity: Ethnography, superdiversity, and linguistic landscapes*. Tilburg Papers in Culture Studies 29. Tilburg University.

CENOZ, Jasone – GORTER, Durk

2006 Linguistic landscape and minority languages. In: Gorter, Durk (ed.): *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon, Multilingual Matters, 67–80.

GORTER, Durk et al.

2012 The revitalization of Basque and the Linguistic Landscape of Donostia-San Sebastian. In Gorter, Durk, et al. (eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke, Palgrave, 148–163.

B. KOVÁCS András

2000 *Végvidék: Riportok*. Sepsiszentgyörgy, H-Press.

LAIHONEN, Petteri

2012 Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. In *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 14/3., 27–49.

LANDRY, Rodrigue – BOURHIS, Richard

1997 Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. In *Journal of Language and Social Psychology*, 16., 23–49.

SCOLLON, Ron – SCOLLON, Suzie Wong

2003 *Discourses in Place: Language in the Material World*. London, Routledge.